

รายชื่อวารสารทั้งหมด

พนварสารทั้งหมด 926 รายการ

*ท่านสามารถดูรายละเอียดของแต่ละวารสารได้โดยคลิกที่ชื่อของวารสาร

ใส่ชื่อวารสาร หรือ ISSN ที่ต้องการค้นหา..

issn	e-issn	ชื่อไทย	ชื่อต่างประเทศ	ก ลุ่ม	สาขา	เป้าหมาย	หมายเหตุ
2351-065X		วารสารการจัดการและ การพัฒนามหาวิทยาลัย ราชภัฏอุบลราชธานี	<u>Journal of Management and Development</u> <u>Ubonratchathani</u> <u>Rajabhat University</u>	2		www.bba.ubru. ac.th/JournalB BA/	

สารสารการจัดการและการพัฒนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Journal of Management and Development

Ubon Ratchathani Rajabhat University

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ – มีนาคม 2562

ISSN 2351-065X

สารสารได้รับการรับรองคุณภาพในฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 2

เจ้าของ คณะบริหารธุรกิจและการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ธรรมรักษ์ ละองนวล อธิการบดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัยรัตน์ ควรรุ่ดี คณบดีคณะบริหารธุรกิจและการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อําม่าไฟ ยงกุลวนิช มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.ธนสุวิทย์ ทับทิรัญรักษ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยกรณ์ โชติวนิช มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย

- 1 การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาต่อสถานการณ์ภัยแล้ง^{ในชุมชนบ้านไผ่รีเช้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม}
..... พินธ์พิกา สนธิสุวรรณกุล, สารรยา ธรรมอภิพล
- 23 การพัฒนาชุดฝึกอบรมสมรรถนะที่เพิ่งประสงค์สำหรับนักวิชาการสรรสหกรณ์ด้วยการ สังกัดกรมสรรสหกรณ์
..... ชวรัศย์ รูปโฉม, ขมสุกค์ ครุฑะกง, นวลละออ แสงสุข,
สุรศักดิ์ ออมรัตนศักดิ์
- 57 การพัฒนาภูมิปัญญาการจัดทำบัญชีด้านทุนอาชีพ
ของประชาชนในอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
..... ลดา พิมพา
- 95 การศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยคุณภาพการให้บริการ
และส่วนประสมทางการตลาดกับความภักดีของผู้ใช้บริการ
'ไปรษณีย์ไทย' จังหวัดสมุทรสงคราม
..... นตา เดชะบุญมาส, ลินดา แซตัน, อดิศักดิ์ ทูลธรรม, วีนัส วรรณประภา
- 121 ความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในองค์การบริหาร
ส่วนตำบลบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดมหาบุรี
..... จาตุรงค์ จันทะชาเร, เสาวนารถ เล็กເລອສິນຕຸ, ดวงตา สารญรมย์

การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาต่อสถานการณ์ภัยแล้ง¹ ในชุมชนบ้านไผ่เจรเขี้ย อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

The Adaptation of Famers to Drought Situation in
Banphai – jarakae Community, Bang Len District,
Nakorn Pathom Province

พินธิพภา สนธิสุวรรณกุล^{1*} สวรรยา ธรรมอภิพล²

Pintippa Sonthisuwannakun¹ Sawanya Thamma-apipon²

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านไผ่เจรเขี้ย ตำบลไทรงาน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านไผ่เจรเขี้ย ตำบลไทรงาน อำเภอ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ 3) เพื่อศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านไผ่เจรเขี้ย ตำบลไทรงาน อำเภอ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเกษตรกรอำเภอบางเลนและเกษตรกรชาวนาที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านไผ่เจรเขี้ย ไม่ต่างกว่า 10 ปี อายุไม่น้อยกว่า 30 ปี และประกอบอาชีพทำนาไม่ต่างกว่า 5 ปี รวมทั้งสิ้น 17 คน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ตรวจสอบ

^{1,2}คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Faculty of Management Science, Silpakorn University

*Corresponding author e-mail: pintippa_son@yahoo.com

(Received: April 18, 2019; Accepted: May 22, 2019)

ความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการ วิเคราะห์ สรุปและนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาความ ผลการศึกษา พบว่า 1) สถานการณ์ภัยแล้งภายในชุมชนบ้านไผ่จรเข้เป็นไปใน 3 ลักษณะ คือปริมาณน้ำฝนที่ตกน้อยกว่าปกติ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และฝนทึ่งช่วงเป็นระยะเวลานานกว่าปกติ ทำให้ถูกแล้งยาวนาน 2) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากภัยแล้ง คือ ปริมาณผลผลิตข้าวลดน้อยลง รายได้จากการจำหน่ายข้าวลดลง และภาวะหนี้สินผลกระทบด้านสังคมจากภัยแล้ง คือ ปัญหาสุขภาพอนามัยจากการใช้น้ำที่ไม่เพียงพอและไม่ได้คุณภาพ การเปลี่ยนแปลงอาชีพและการอพยพย้ายถิ่น (ชั่วคราว) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมคือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของดิน การเกิดโรคระบาดในสัตว์เลี้ยงและพืช และระดับน้ำในดินลดต่ำลง และ 3) การปรับตัวของเกษตรกรเป็นไปใน 2 ลักษณะคือ 1) ปรับตัวด้านอาชีพ โดยเปลี่ยนอาชีพอย่างถาวรและการหาอาชีพเสริมในช่วงที่ไม่สามารถทำนา 2) การปรับตัวด้วยการแก้ปัญหาตามศักยภาพความพร้อมของตนเอง ได้แก่ การติดตามข่าวสารของทางราชการ การเฝ้าระวังสถานการณ์น้ำ ปรับเปลี่ยนชนิดพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับพื้นที่ การบริหารจัดการแหล่งน้ำสำรองในช่วงที่เกิดภัยแล้ง

คำสำคัญ: การปรับตัว เกษตรกรชาวนา สถานการณ์ภัยแล้ง

Abstract

The purposes of this study were 1) to study the drought situation 2) to study impacts from the drought 3) to study the adaptation of farmers to the drought situation in Banphai-jarakae

community, Amphur Bang Lane, Nakhon Pathom Province. This quantitative research was conducted by using in-depth interviews with 17 key informants who were growers and farmers residing in Banphai-jarakae community no less than 10 years, aged 30 years and older and making their livelihoods as rice farmers at least 5 years. Moreover, the non-participant observation was employed with the Methodological Triangulation, analysis, and summarization in which the finding in the descriptive form. The results show that 1) the drought situation at Banphai-jarakae community was divided into 3 types, namely, less rainfall than usual, unseasonal rain and having a lengthy dry spell making extended drought situations. 2) the economic impacts can be seen in decreasing rice products, less earned income from selling rice and of course the heavy debts. The social impacts from the drought appeared in health hygiene from shortages of water and consuming poor-quality water, changing occupation and temporary migration. As for the environmental impacts, they were changing in soil structure, plague in animals and plants, including lower water table in the ground. 3) and facing such situations, farmers adapted themselves as follows: 1) permanently changed occupation and find supplementary income during time unable to farm rice, whereas 2) adaptation to solve problem-based on own capacity and readiness such as following the government news, monitoring

water situation, growing rice varieties suitable for such area and managing reserved water during the drought.

Keywords: Adaptation, Farmers, Drought Situation

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) ตามกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nation Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) คือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ของอากาศซึ่งเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม อันทำให้ส่วนประกอบของบรรยากาศโลกเปลี่ยนแปลงไปนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติในช่วงเวลาเดียวกัน (นิวรรัตน เพชรบูรณ์, 2554) โดยสภาพภูมิอากาศของโลกในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงและแปรปรวนเป็นอย่างมาก ซึ่งนับวันยิ่งจะทรีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีพของสิ่งมีชีวิตบนโลก (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2557)

ผลกระทบจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดความรุนแรงและความถี่ของภัยพิบัติที่มากขึ้นตามมา เช่น ฝนตกหนัก น้ำท่วม พายุที่รุนแรง ความแห้งแล้ง ที่สร้างความเสียหายต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของมนุษย์ ส่งผลให้ชุมชนไทยต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่แตกต่างไปจากเดิม ทั้งในเชิงของสภาพอากาศและดุกกาลที่อาจเปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบัน ตลอดจนรูปแบบและความรุนแรงของภัยพิบัติจากความแปรปรวนของสภาพอากาศที่อาจเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนในการเผชิญหน้ากับภาวะเสี่ยงมากขึ้น หรือรูปแบบของภาวะเสี่ยงที่ไม่เคยต้อง

รับมือมาก่อน ทำให้ชุมชนต้องเตรียมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเหล่านี้ โดยมีเป้าหมายเพื่อลดความเปราะบางต่อผลกระทบของสภาพอากาศและภาวะล้อแผลมต่อความเดือดร้อนลง (ศุภกร ชินวรรโน และคณะ, 2555)

ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในโลก สังเกตได้จากภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2558 ประเทศไทยได้ประสบกับปัญหาภัยแล้งอย่างหนัก ส่งผลทำให้ปริมาณน้ำตันทุนที่เก็บกักใน 33 เขื่อนหลัก และอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งปริมาณฝนที่ตกลงมาน้อยกว่าปกติ ทำให้หลายพื้นที่ต้องประสบปัญหาภัยแล้ง สร้างความเดือดร้อนต่อเกษตรกรในหลากหลายพื้นที่ ศูนย์ติดตามและแก้ไขปัญหาภัยพิบัติด้านการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการสำรวจความเสียหายที่เกิดจากภาวะภัยแล้งในปี 2558 ครอบคลุมพื้นที่ 2.87 ล้านไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่เสียหายจริงที่ทางผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศได้ออกประกาศเป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยสามารถแยกเป็นพื้นที่เสียหายสิ้นเชิง ได้แก่ ข้าว 2 ล้านไร่ พืชไร่ 862,628 ไร่ พืชสวน 5,348 ไร่ มีเกษตรกรได้รับผลกระทบรวม 272,743 ราย ความเสียหายคิดเป็นปริมาณผลผลิต 6.10 ล้านตัน มูลค่าความเสียหายทั้งสิ้นกว่า 15,514 ล้านบาท (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2558)

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนับเป็นภัยคุกคามสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน เนื่องจากได้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน และระดับประเทศ และอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารของโลกได้ เกษตรกรในประเทศไทยจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพ

ภูมิอาภาคในอนาคต เพื่อลดความเสี่ยงต่อผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในอนาคต (สรรยา ธรรมอภิพล และนิวะกร สิทธิ์ภักดี, 2560) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอาภาคต่อเกษตรกรรมภูมิอาภาคเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการเกษตร โดยเฉพาะในประเทศไทยซึ่งพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่เป็นระบบเกษตรที่อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของภูมิอาภาคในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การที่อุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้น หรือ รูปแบบการกระจายตัวของฝนในช่วงฤดูฝนเปลี่ยนแปลงในอนาคตจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อผลผลิตทางการเกษตร (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554) การปรับวิธีการผลิตหรือแบบแผนการผลิต การเตรียมความพร้อมในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอาภาคอาจทำได้โดยการใช้ข้อมูลพยากรณ์สภาพอากาศล่วงหน้าสำหรับใช้ในการวางแผนดำเนินการเพาะปลูก หรือรวบรวม ทดสอบ หรือพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอาภาคแบบใหม่ เช่น เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร การปลูกข้าวกลีบเดียว (ณัฐรัตน์ อุปปะ, 2554)

จังหวัดนครปฐมเป็นหนึ่งในจังหวัดของภาคกลางด้านตะวันตก ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน เป็นพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง มีพื้นที่ 2,168.327 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,355,204 ไร่ เท่ากับ ร้อยละ .42 ของประเทศไทยประชากรร้อยละ 17.07 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีพื้นที่เกษตรกรรมจำนวนทั้งสิ้น 796,662 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 58.78 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด อาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้และพืชผัก การเลี้ยงสัตว์และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2559) โดยในปี 2559 ที่ผ่านมาจังหวัดนครปฐม ได้เผชิญกับปัญหาภัยแล้งส่งผลกระทบต่อเกษตรกรอย่างมากทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ

เกษตรกรในพื้นที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนาเป็นหลักต้องประสบปัญหาอย่างหนัก (ปันธศรี นามีสุข, 2559) โดย หลังจากที่กรมชลประทานได้เริ่มทำการปิดประตูน้ำ เพื่องดส่งน้ำสู่คุกคลอง ทำให้พื้นที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม หลายตำบลเริ่มมีผลกระทบจากการขาดแคลนน้ำจากชลประทาน ทั้งคุกคลองดินส่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดเล็กที่กระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ พบร้า น้ำในคุกคลองเหลือติดกันคุกคลองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ขณะที่เกษตรกรบางรายต้นข้าวในนามีอายุแค่ 30 วัน ต้องยืนต้นตาย หลังจากน้ำในคุกคลองชลประทานแห้งขาด เนื่องจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรในการทำนา เกษตรกรจำเป็นต้องลดพื้นที่การทำนาปรังลงและหันไปปลูกพืชชนิดอื่นทดแทนรายได้จากการทำนา (เอกสาร แบบฟอร์ม 2559)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรต่อสถานการณ์ภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร หน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้องในการนำไปใช้ประกอบการวางแผนกำหนดนโยบายในการเตรียมความพร้อมรับมือ กับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน และเป็นการลดความเสี่ยงต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ ตำบลไทรราม อำเภอ อำเภอ จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ ตำบลไทรราม อำเภอ อำเภอ จังหวัดนครปฐม

3. เพื่อศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านไผ่รีเช้ ตำบลไทรราม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

ผู้วิจัยศึกษาสถานการณ์และผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม จากสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านไผ่รีเช้ ตำบลไทรราม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรภัยในชุมชนบ้านไผ่รีเช้ จังหวัดนครปฐม จากสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้น

ขอบเขตเชิงพื้นที่

พื้นที่ทำการศึกษา คือ ชุมชนบ้านไผ่รีเช้ หมู่ที่ 7 ตำบลไทรราม อำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำเกษตรกรรมดั้งเดิมมา เป็นเวลานาน โดยเฉพาะพื้นที่ปลูกข้าวแม้จะได้รับผลกระทบจากภาวะภัยแล้ง แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงดำเนินการทำเกษตรกรรม โดยหวังการปรับตัว ในการแก้ไขปัญหาผลกระทบดังกล่าว

ขอบเขตเชิงประชากร

ประชากร ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ 2 กลุ่ม ได้แก่

1. เกษตรอำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก เกี่ยวกับสถานการณ์ภัยแล้ง และสถานการณ์ภาคเกษตรกรรมในภาพรวมของ อำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรรมและ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของภาคเกษตรกรรมในพื้นที่ศึกษา อีกทั้งยัง เป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ประสานถ่ายทอดความรู้ ด้านการผลิต การจัดการผลผลิต

2. เกษตรกรที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ หมู่ที่ 7 ตำบลไทรงาน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ไม่น้อยกว่า 10 ปี มีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปี และประกอบอาชีพทำนาข้าวเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี และได้รับผลกระทบจากภาวะภัยแล้ง

โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ผู้วิจัยดำเนินการค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ วารสาร รายงาน วิทยานิพนธ์และระบบสืบค้นทางอินเตอร์เน็ต และเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกรอำเภอ และเกษตรกรที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ หมู่ที่ 7 ตำบลไทรงาน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ไม่น้อยกว่า 10 ปี มีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปี และประกอบอาชีพทำนาข้าวเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี เนื่องจากมีประสบการณ์การทำนาและเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของตนเอง และได้รับผลกระทบจากภาวะภัยแล้ง และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามี้ด้านวิจัย (methodological triangulation) ว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ วิเคราะห์ สรุปและนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์พรรณนา (analysis description) ในแต่ละประเด็นการศึกษา ทำการสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลในการพรวมภัยใต้กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาสถานการณ์ภัยแล้ง ผลกระทบจากภัยแล้งและการปรับตัวของเกษตรกรต่อภัยแล้ง ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ ตำบลไทรงาน

อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรอำเภอบางเลน และเกษตรกรที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี และประกอบอาชีพทำนาข้าวมาเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี รวมจำนวนทั้งสิ้น 17 ราย ผลการศึกษาสามารถนำเสนอได้เป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 สถานการณ์ภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม สถานการณ์ภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่จรเข้เกิดขึ้น เป็นไปใน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาแต่ละครั้งที่มีปริมาณน้อยกว่าปกติ เนื่องจากระยะเวลาการตกของฝนในแต่ละครั้งเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ลักษณะที่สอง ฝนไม่ตกต่อต้องตามฤดูกาลไม่ถูกแล้งที่ยาวนานมากขึ้นถึง 8-9 เดือน ซึ่งโดยฤดูกาลที่เป็นปกติ ฤดูฝน มีระยะเวลาประมาณ 5-6 เดือน เริ่มต้นประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม ลักษณะที่สาม ฝนทึบช่วง เป็นระยะเวลานานกว่าปกติ ทำให้มีถูกแล้งที่ยาวนาน และฤดูฝนที่สั้นลงเหลือเพียง 2 เดือน ส่วนความรุนแรงของภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดความรุนแรง ในปี 2557-2559 โดยรุนแรงมากที่สุดในปี 2557 โดยส่งผลกระทบต่อการขาดแคลนน้ำที่ใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันและการใช้ประโยชน์เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น การเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชไร่และการทำนาข้าว ซึ่งเป็นอาชีพหลัก ผลกระทบต่อโครงสร้างทางกายภาพของดินที่แห้งและเนินที่บกไม่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรมและผลกระทบต่อปริมาณแหล่งน้ำสำรองในคลองชลประทานซึ่งแทบจะไม่มี และการบรรเทาปัญหาภัยแล้งในเบื้องต้นของเกษตรกร นอกจากการใช้น้ำจากระบบคลองประทานและการรับแจกล้ำจากหน่วยงานราชการแล้ว เกษตรกรยังใช้วิธีการชุดบ่อเพื่อสำรองน้ำไว้ใช่องในครัวเรือน

ส่วนที่ 2 ผลกระทบจากภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ ตำบลไทรงาน อำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม ได้ส่งผลกระทบ 3 ด้าน ด้วยกัน ได้แก่ ผลกระทบ ด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคม และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่ง ผลกระทบต่อเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนใน 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเสียหาย ของพืชผลทางการเกษตร จาสภาพอากาศและอุณหภูมิที่สูงเกินไปส่งผลต่อ คุณภาพดิน เช่น ความชุ่มชื้นของน้ำในดิน ความร่วนชุ่ยและความแน่นทึบของ ดิน ความสามารถในการซึมลงผ่านของน้ำในดิน รวมถึงระดับน้ำใต้ดิน เปลี่ยนแปลง คุณภาพน้ำเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นปัจจัยในการเจริญเติบโตของข้าว ทำให้คุณภาพของข้าวด้อยลง ราคาข้าวและปริมาณข้าวที่ได้ลดลง รวมถึง ความเสียหายของข้าวอันเนื่องมาจากการเกิดโรคที่มากับภัยแล้ง เช่น โรคเพลี้ยกระโดด โรคใบไหม้ โรคหนอนกินใบ โรคใบจุดสีน้ำตาล 2) การ สูญเสียค่าใช้จ่ายในการจัดหน้าเพื่อการอุปโภคบริโภค จากปัญหาน้ำที่ใช้ใน ชีวิตประจำวันและการใช้ประโยชน์เพื่อการประกอบอาชีพไม่เพียงพอ ทำให้ เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องสูบน้ำและน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อใส่ เครื่องสูบน้ำเข้ามา รวมถึงค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานคนในการชุดลอกคูคลอง เพื่อเก็บกักน้ำให้เดามากขึ้นอีกด้วย 3) ปริมาณผลผลิตลดลง ในอดีตชุมชนบ้าน ไผ่จรเข้ สามารถทำนาปลูกข้าวได้อย่างน้อยปีละสองครั้งคือข้าวนาปี ซึ่งเริ่ม ปลูกตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และเก็บเกี่ยวสิ้นสุดไม่เกินเดือน กุมภาพันธ์ และข้าวนาปีรัง เริ่มปลูกตั้งแต่เดือนมกราคม นิยมปลูกในช่วงที่การ ชลประทานดี แต่ปัจจุบันพื้นที่ประสบภัยแล้งทำให้สามารถทำได้ในช่วงฤดูฝนเท่านั้น ปริมาณผลผลิตข้าวจึงลดลง 4) ค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร

จากภาวะภัยแล้งที่เกิดขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร เช่น เครื่องสูบน้ำ น้ำมันเชื้อเพลิง เครื่องพ่นยา เป็นต้น ซึ่งการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลให้มีต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น เกษตรกรจึงมีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงินทั้ง จากภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อสนับสนุนให้การประกอบอาชีพทำนาได้ ตามปกติ 5) ค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและยาฆ่าแมลง ปุ๋ย และสารเคมีบำรุงพืช เกษตรกรมีความพยายามที่จะทำการเกษตรเชิงพานิชย์ โดย หัวใจการเพิ่มผลผลิตและแก้ปัญหาเกี่ยวกับโรคพืชที่เกิดจากภาวะภัยแล้ง และ จากความพยายามดังกล่าว ส่งผลให้เกษตรกรประสบปัญหาเมื่อน้ำสิ่นเพิ่มขึ้น เกษตรกรบางรายต้องไปกู้ยืมเงินจากการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร บางรายกู้เงินก่อระบบ เพื่อนำเงินมาซื้อปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เกษตรกรบางรายใช้วิธีการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สารเคมีบำรุงพืช โดยซื้อใช้ สินเชื่อ เมื่อได้รับผลตอบแทนจากการนำผลผลิตไปขาย ก็จะนำเงินมาจ่าย ให้กับร้านค้า

ผลกระทบด้านสังคม ปัญหาภัยแล้งได้ส่งผลกระทบทางสังคมของ ประชาชนที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ปัญหาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยจากการ ขาดแคลนน้ำ ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐาน อธิบายได้ดังนี้ 1) ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาสุขภาพอนามัยจากปริมาณน้ำกินน้ำใช้ที่ไม่ เพียงพอและการใช้น้ำที่มีคุณภาพต่ำ เช่น การใช้น้ำใต้ดินและน้ำบาดาล เพื่อ มาทดแทนน้ำผิวดินจากแหล่งน้ำธรรมชาติและชลประทานที่มีปริมาณไม่ เพียงพอ 2) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงอาชีพ แม้ว่าเกษตรกรบางรายจะยังคง ยึดถืออาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพที่ทำตามความต้องการแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่ก็มีเกษตรกรบางรายเริ่มนีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ เช่น อาชีพรับจ้าง

คัดเมล็ดพันธุ์ข้าว จักسانเครื่องใช้จากผักตบชวา รับจ้างขุดลอกคูคลอง รับจ้างทำความสะอาด ตั้งกลุ่มทำขันมไทย เช่น พากขنمเม็ดขันนุน ทองหยอต หม้อแกง ปัญหาอพยพย้ายถิ่น จากภัยแล้งที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในช่วงฤดูแล้ง ทำให้เกษตรกรไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้เนื่องจากต้องพึ่งพา้ำ เป็นปัจจัยหลักในการผลิต เกษตรกรบางส่วนประกอบอาชีพเสริมทดแทนการทำเกษตรกรรมในช่วงเวลาดังกล่าว และบางส่วนย้ายที่อยู่อาศัยชั่วคราวเพื่อไปประกอบอาชีพอื่นในระหว่างที่ไม่สามารถทำนาได้ เช่น ไปรับจ้างยังพื้นที่อื่น ในกรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้อาจนำมาซึ่งปัญหารายได้ถิ่นอย่างถาวรในอนาคตได้

ผลกระทบด้านสังคมล้อม ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของดิน กัยแล้งได้ส่งผลกระทบต่อลักษณะโครงสร้างเนื้อดินแน่นทึบ น้ำไม่สามารถลงสู่ชั้นดินด้านล่างได้ ดินไม่ซึมซับน้ำดินขาดความชุ่มชื้นไม่เหมาะสมแก่การทำการเกษตรกรรม รวมถึงปัญหาการฉล้างพังทลายของดินและการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดิน 2) การเกิดโรคในสัตว์ สภาพอากาศที่ร้อนอย่างหนัก ส่งผลกระทบต่อการเลี้ยงสัตว์ เช่น ปลา ไก่ สุกร รวมถึงการเกิดโรคระบาดในสัตว์เลี้ยง เช่น โรคกระรื่นไก่ 3) การเกิดโรคในพืช โรคพืชที่มักมาพร้อมกับภัยแล้ง เช่น โรคใบลีบในข้าว เพลี้ยกระโดด หนอนกินใบ เป็นต้น 4) ระดับน้ำใต้ดินลดต่ำลง การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล อุณหภูมิและปริมาณฝน ปริมาณน้ำฝนที่ตกมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอแก่การซึมลงและสะสมอยู่ในดิน แต่จะอยู่เพียงแค่ผิวดินซึ่งจะระเหยไปได้ง่ายไม่เกิดการสะสมในดินและน้ำใต้ดิน ฝนตกน้ำไม่ซึมลงดิน สภาพดินเป็นดินเหนียวดินไม่ชุ่มชื้นน้ำไม่สามารถซึมลงสู่ใต้ดินได้

ส่วนที่ 3 การปรับตัวของเกษตรกรชุมชนบ้านไผ่จรเข้ต่อภัยแล้ง อำเภอบางเฉลน จังหวัดนครปฐม จากผลกระทบอันเนื่องมาจากการภัยแล้ง ทำให้เกษตรกรมีการปรับตัว pragmatism ให้เห็นใน 2 ลักษณะ คือ การปรับตัวด้านอาชีพและการปรับตัวเพื่อการแก้ไขปัญหาตามศักยภาพ โดยอธิบายได้ดังนี้

1. การปรับตัวด้านอาชีพ จากปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ผ่านมา สำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม ฝ่ายการศึกษาวิจัยและพัฒนาสำนักส่งเสริม การศึกษาอบรม กำแพงแสนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. จัดทำโครงการชุมชนปรับเปลี่ยนการผลิตสู่วิกฤตภัยแล้ง หรือโครงการอีกวายแซด (XYZ) สนับสนุนให้เกษตรกรมีรายได้ชัดเจนจากปัญหาภัยแล้ง ไม่มีน้ำทำการเกษตรลดภาระความเสี่ยงจากการผลิต ได้ช่วยเหลือแนะนำให้เกษตรกรปลูกถั่วเขียวแทนการปลูกข้าว ในช่วงฤดูแล้งโดยเริ่มปลูกช่วงต้นเดือนมีนาคม และจะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ปลายเดือนพฤษภาคม เนื่องจากถั่วเขียวเป็นพืชอายุสั้น ใช้น้ำน้อย เจริญเติบโตได้ดีในสภาพอากาศแห้งแล้ง แต่จากการทดลองปลูกถั่วเขียวของเกษตรบ้างราย พบร้า ชุมชนบ้านไผ่จรเข้มีสภาพดิน และสภาพอากาศไม่เหมาะสมกับการปลูกถั่วเขียว เกษตรกรจึงมีการปรับตัวด้านอาชีพ 2 ลักษณะ ด้วยกัน คือ 1) การเปลี่ยนอาชีพอายุร่วงชาวและเปลี่ยนพืชที่ปลูก เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนเกิดความชำนาญและอาศัยที่ดินผืนเดิมที่เคยปลูกข้าว แต่เปลี่ยนนิดพันธุ์พืชที่ปลูก ได้แก่ การปลูกมะพร้าวน้ำหอม กล้วยไม้ รวมถึงการขุดบ่อเลี้ยงปลา เป็นต้น 2) การหาอาชีพเสริมระหว่างพักการทำนาหรือระหว่างช่วงฤดูแล้งที่ไม่สามารถทำนาปัจจุบันได้ เช่น การทำขนมไทย เช่น ขนมหม้อแกง ฝอยทอง ทองหยอ เม็ดขันนุน สังขยาไปยังแหล่งท่องเที่ยวภายในอำเภอและ

อำเภอโภเกล้าคีียง การจักสานของใช้ในครัวเรือนด้วยผ้าตอบชวา การคัดเลือก เมล็ดพันธุ์ข้าว ปลูกผักสวนครัวเพื่อการจำหน่าย เช่น ตะไคร้ ใบไทรพา ใบกระเพรา การปลูกไม้ประดับ เช่น ไทรเกาหลี ไม้ชาตัด เป็นต้น

2. การปรับตัวในการแก้ไขปัญหาตามศักยภาพ เกษตรกรมีการปรับตัว ในการแก้ไขปัญหาตามศักยภาพความพร้อมของตนเองเพื่อให้การทำเกษตรได้ดีแก่ 1) จดจำเหตุการณ์จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในอดีต 2) เรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยตนเองและจากคำบอกเล่าของผู้อื่น 3) คาดการณ์สถานการณ์น้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และ 4) วางแผนการเพาะปลูกเพื่อให้การดำรงชีพอยู่ได้ โดยมีการติดตามสถานการณ์ภัยแล้งในแต่ละปี การติดตามข้อมูลข่าวสารของทางราชการอย่างสม่ำเสมอ การคาดการณ์ล่วงหน้า ผู้ระหว่างสถานการณ์น้ำ การสำรองน้ำ การเลื่อนระยะเวลาการปลูกข้าว ปรับเปลี่ยนชนิดพันธุ์ข้าวเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ ลักษณะดิน อากาศ พันธุ์ข้าวที่สามารถทนต่อความแห้งแล้ง ใช้น้ำน้อย และต้องเป็นพันธุ์ข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้น การบริหารจัดการแหล่งน้ำสำรองในช่วงเกิดภัยแล้ง กรณีเกิดภัยแล้งรุนแรงในพื้นที่ชุมชนบ้านไผ่รีเช้ ไปที่ผ่าน ๆ มา

สรุปการวิจัย

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 สถานการณ์ภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่รีเช้ อำเภอบางเฉน จังหวัดนครปฐม ปรากฏให้เห็นเช่นเดียวกันกับพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย โดยมีปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาแต่ละครั้งที่มีปริมาณน้อยกว่าปกติ เนื่องจากระยะเวลาการตกของฝนในแต่ละครั้งเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย (2551)

ได้ก่อตัวถึงความรุนแรงของปัญหาภัยแล้ง จากปริมาณน้ำฝนที่ลดลงจาก 957.4 มิลลิเมตร ในปี 2556 เหลือ 759.7 มิลลิเมตร ในปี 2557 และส่งผลกระทบต่อ การขาดแคลนน้ำในชุมชน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ จันทิมา เจริญผล (2555) ได้ก่อตัวถึงลักษณะของภัยแล้งที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนเรื่องการขาดแคลนน้ำใน พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน เนื่องจากฝนแล้งไม่ตกต่อตามฤดูกาล เกิด สภาวะฝนทึบช่วงเป็นเวลานาน ทำให้ฝนน้อยกว่าปกติ และยังสอดคล้องกับ งานวิจัยของฤทธิ์เดช สุตา และคณะ (2557) ได้ก่อตัวถึงพื้นที่ที่ประสบปัญหา ภัยแล้งในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากการทึบช่วง ของฝน

ส่วนที่ 2 ผลกระทบจากการภัยแล้งในชุมชนบ้านไผ่รีเช้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านไผ่รีเช้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ได้ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพทำนาข้าวและทำให้ ชาวบ้านขาดรายได้เป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านภัยใน ชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของวิเชียร เกิดสุข และพัชรินทร์ ตชุราภรณ์ (2555) ที่ได้ก่อตัวถึง ผลกระทบทางเศรษฐกิจของชุมชนทุ่งกุลาร้องให้ ว่าเกิด จากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศมีผลต่อความเป็นอยู่ การดำรงชีพ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และมีผลกระทบต่อผลผลิตข้าวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาโรคพืชที่มากับภัยแล้ง เช่น โรคเพลี้ยกระโดด โรคใบไหม้ โรคหนอนกินใบ โรคใบจุดสีน้ำตาล เช่นเดียวกับรายงานของกรมอุตุนิยมวิทยา (2557) ได้ก่อตัว ผลกระทบของภัยแล้งว่าเมื่อเกิดภัยแล้งจะส่งผลทำให้เกิดการ สูญเสียผลผลิตด้านเกษตร เศรษฐกิจทั่วไป เช่น ทำให้ราคาที่ดินลดลง โรงงาน แปรรูปผลผลิตเสียหาย เกิดการว่างงาน อุตสาหกรรมขนส่งชบเช่า นอกจากนี้ การขาดแคลนน้ำก่อให้เกิดผลกระทบด้านสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพทั้ง

แบบข้อความและถ้า รวมถึงความเสี่ยงต่อปัญหาการอพยพบ้านถาวรในระยะยาว

ส่วนที่ 3 การปรับตัวของเกษตรกรชุมชนบ้านไผ่จรเข้ต่อภัยแล้ง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เกษตรกรรายใหญ่ในชุมชนบ้านไผ่จรเข้ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีการปรับตัว 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การปรับตัวด้านอาชีพ ซึ่งประกอบไปด้วยการเปลี่ยนอาชีพอ้างคาว และการเปลี่ยนพืชที่ปลูก สอดคล้องกับงานวิจัยของกรมนิเวศน์ ธรรมพานิชวงศ์ และคณะ (2558) ที่ได้กล่าวถึงเกษตรกรปลูกข้าวในทุ่งระโนดได้มีการปรับตัว โดยการเลื่อนปฏิทินปลูกข้าว เสนอทางเลือกการปรับตัว 3 ทางเลือก ประกอบด้วย การทำไรนาสานผสมบนที่นาที่มีกรรมสิทธิ์ปลูกข้าวมูลค่าสูงและปลูกพริกบนพื้นที่เข่า การปลูกข้าวมูลค่าสูงแบบอินทรีย์ในฤดูฝนและปลูกถั่วเขียวอินทรีย์ในฤดูแล้ง และการแบ่งพื้นที่เพื่อปลูกข้าวมูลค่าสูง ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ และเลี้ยงโคเนื้อ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูริตา เกิดประค์ และสวรรยา ธรรมอภิพิล (2560) ที่ได้กล่าวว่าการปรับตัวของเกษตรกรส่วนสัมโภ ด้วยการปลูกเสริมพืชโดยเริ่มระยะเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตสั้นเพิ่มเติมในพื้นที่ปลูกสัมโภเพื่อให้มีรายได้หมุนเวียน เช่น มะนาว กล้วย หอม เป็นต้น และการทำอาชีพเสริมระหว่างพักการทำนาหรือระหว่างช่วงฤดูแล้งที่ไม่สามารถทำงานประจำได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณฯ ธรรมอภิพิล และนิวะภา สิทธิภักดี (2560) ที่ได้กล่าวว่าการปรับตัวของเกษตรกรส่วนมังคุด จ.ระยอง เป็นไปใน 3 ลักษณะ คือ การปลูกพืชแบบผสมผสานร่วมกับมังคุด การทำอาชีพเสริม และการเปลี่ยนแปลงอาชีพในระยะสั้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจิตคุปต์ ละ่องปลิว (2559) ที่ได้กล่าวว่า เกษตรกรปรับตัวในการทำเกษตรกรรมโดยเพิ่มความหลากหลายของระบบเกษตรกรรม โดยจัดสรร

พื้นที่สำหรับทำนาร่วมกับปลูกผลไม้และเลี้ยงปลาแทนการทำนาเพียงอย่างเดียว รวมถึงการประกอบอาชีพรับจ้างในและนอกภาคเกษตรเป็นอาชีพเสริม

2. การปรับตัวในการแก้ไขปัญหาตามศักยภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) จดจำเหตุการณ์จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในอดีต 2) เรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยตนเองและจากคำบอกเล่าของผู้อื่น 3) คาดการณ์สถานการณ์น้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และ 4) วางแผนการเพาะปลูกเพื่อให้การดำเนินชีพอยู่ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญพิตา เอี่ยมชม และคณะ (2560) ที่ได้กล่าวถึงเกษตรกรรมการรับรู้ถึงผลกระทบจากสถานการณ์ภัยแล้ง จะส่งผลให้เกษตรกรปรับตัวต่อสถานการณ์ เนื่องจากเกษตรกรที่รับรู้ถึงผลกระทบจากสถานการณ์ภัยแล้งมีลักษณะเป็นคนซ่างสังเกตตลอดรอบข้าง รับฟังข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ สม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ รวมถึงประกาศเตือนภัยต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรเพื่อใช้ในการวางแผนรับมือกับสถานการณ์ภัยแล้งที่จะเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเกษตรกรเคยได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ภัยแล้งมาก่อนแล้วจะสามารถหาวิธีรับมือและปรับตัวได้ดี และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นุจนาจย์ จิตชัยภูมิ (2555) ที่ได้กล่าวว่า เกษตรกรปรับตัวโดยเรียนรู้ที่จะเก็บเกี่ยวน้ำฝนไว้ใช้ในช่วงที่ฝนทึบช่วงหรือตลอดฤดูกาลผลิตข้าวโดยการขุดสร้างน้ำขนาดเล็กไว้ใช้ การลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก มีการใช้สารสกัดชีวภาพ และเศษวัสดุที่หาได้ในพาร์ม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการเงิน ควรสนับสนุนให้สินเชื่อเงินกู้ดอคเบี้ยต่ำแก่เกษตรกร
2. กรมชลประทานวางแผนการส่งน้ำในช่วงเวลาที่เหมาะสมเพื่อลดผลกระทบแก่เกษตรกร
3. สำนักงานพัฒนาชุมชนให้ความรู้ ส่งเสริมอาชีพเสริมในช่วงว่างเว้นจากฤดูกาลทำงาน
4. สำนักงานเกษตรอำเภอและเกษตรจังหวัดประสานงานให้ข้อมูลข่าวสารและการเตือนภัยแก่เกษตรกรผ่านช่องทางต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาพื้นที่อื่น ๆ ที่ประสบปัญหาภัยแล้ง เพื่อให้ทราบภาพรวมของประเทศ และนำไปวางแผนจัดการและรับมือกับปัญหาต่อไป
2. ควรศึกษาชนิดพันธุ์ข้าวหรือพืชที่เหมาะสมและสามารถปลูกในพื้นที่ที่ประสบปัญหาภัยแล้ง
3. ควรศึกษาแนวทางลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อมของชุมชน และการรับมือต่อภัยแล้ง แนวทางการพัฒนาระบบการเตือนภัย เพิ่มช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารสำหรับเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. (2551). คู่มือการจัดการภัยพิบัติสำหรับประชาชนตามหลักการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ: กองส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย.

กรมอุตุนิยมวิทยา. (2557). ภัยແສ້ງ. สຶບຕົນເມື່ອ 20 ພຸດຍະກາຍນ 2560 ຈາກ <https://www.tmd.go.th/info/info.php?FileID=71>.

กรรมการ ธรรมพานิชวงศ์, ปริญญารัตน์ เลี้ยงเจริญ, อดิศร์ อิศrangกูร ณ อยุธยา และพรเพญ วิจักษณ์ประเสริฐ. (2558). รายงานการวิจัยเรื่อง การปรับตัวของเกษตรกรปลูกข้าวในทุ่งโนดต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จันทิมา เจริญผล. (2555). ความแห้งแล้ง หรือภัยແສ້ງ. สຶບຕົນເມື່ອ 20 ພຸດຍະກາຍນ 2560 ຈາກ <http://www.flood.rmutt.ac.th/?p=1079>.

จิตคุปต์ ละองปลา. (2559). การปรับตัวและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทกรณีศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี.

Journal of Humanities and Social Sciences Thaksin University, 10(2), 151-177.

ณัฐวุฒิ อุปปะ. (2554). บางระกำ: นโยบายรัฐยังเป็นเส้นขنانกับการปรับตัวของชุมชน. สຶບຕົນເມື່ອ 17 ພຸດຍະກາຍນ 2560 ຈາກ <https://www.greenpeace.org/archive-thailand/campaigns/climate-and-energy/arctic-impacts/from-arctic-to-thai/government-policy-vs-community-adaptation/>.

- นิลวรรณ เพชระบูรณิน. (2554). ทิศทางของประเทศไทยต่อการตั้งรับ
ปรับตัวกับสภาวะโลกร้อน. กรุงเทพฯ: สำนักสื่อสร้างสุข.
- นุจนาจย์ จิตชัยภูมิ. (2555). การปรับตัวของเกษตรกรรายย่อยในการลด
ต้นทุนการผลิตข้าวนาฝันobaanເຂວ້າ จังหวัดชัยภูมิ. วารสาร
วิทยาศาสตร์เกษตร, 43(2พิเศษ)), 246-248.
- ปนิทศน์ นามีสุข. (2559). ชาวบ้านนำเงอบางเลน พลิกวิกฤติร่วมใจทำ
หัตถกรรมพื้นบ้านสู้ภัยแล้ง. สืบคันเมื่อ 17 พฤษภาคม 2560 จาก
<http://www.ryt9.com/s/bmnd/2417174>.
- เพ็ญธิตา เอี่ยมชม, เฉลิมพล จตุพร, พัฒนา สุขประเสริฐ และสุวิสา พัฒนา¹
เกียรติ. (2560). การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวต่อสถานการณ์ภัย
แล้งในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. วารสารเกษตรพระవรุณ, 14(2),
191-198.
- ภูริตา เกิดปรางค์ และสวรรยา ธรรมอภิพล. (2560). การปรับตัวเชิงรุกของ
เกษตรกรสวนส้มโอ จังหวัดนครปฐม. วารสารการจัดการและการ
พัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 4(2), 21-43.
- ฤทธิ์เดช สุตา, สายบัว เข็มเพ็ชร และศักดิ์ดา จงแก้ววัฒนา. (2557). การรับรู้
และการปรับตัวของเกษตรกรบนพื้นที่สูงต่อกำลังความแปรปรวนของสภาพ
ภูมิอากาศ. แก่นเกษตร, 42 (ฉบับพิเศษ 2), 190-197.
- วิเชียร เกิดสุข และพัชรินทร์ ฤชวรรักษ์. (2555). รายงานการวิจัยเรื่อง
โครงการปรับตัวของเกษตรกรข้าวนาทุ่งกุลาร้องไห้ต่อการ
เปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศุภกร ชินวรรโนน, ณรงค์ คงมาก, ปกรณ์ ดิษฐกิจ และสายัณห์ สุดตี. (2555).

การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติใน
บริบทเชิงพื้นที่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2554). โครงการศึกษา
ด้านผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความแปรปรวน
ของสภาพอากาศในอนาคตและการปรับตัวของภาคส่วนที่สำคัญ.

กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม.

สรารยา ธรรมอภิพล และนิเวศวาร สิทธิภักดี. (2560). การปรับตัวของเกษตรกร
สวนมังคุดจังหวัดระนองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบกกราย ตำบลน้ำจีด อำเภอกระบูรี จังหวัด
ระนอง. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(3),
1350–1359.

สำนักงานจังหวัดนครปฐม. (2559). บรรยายสรุปจังหวัดนครปฐม ปี 2559.

กลุ่มงานข้อมูลข่าวสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัด
นครปฐม.

สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2558). รายงานพิเศษ:
ภัยแล้งผลกระทบภาคเกษตร. สืบคันเมื่อ 23 ธันวาคม 2560 จาก

<http://www.ryt9.com/s/bmnd/2417174>.

เอกสาร แป้นไทย. (2559). นครปฐมภัยแล้งชวนรวมนายกช่วยพกหนี้
ธ.ก.ส. 3 ปี. สืบคันเมื่อ 17 พฤษภาคม 2560 จาก
<http://www.77jowo.com/contents/427>.